

Josif J. Christian: *TEORIA PERSONEI JURIDICE*, Bukurești, 1964.
Издање Академије наука Народне Републике Румуније. с. 344.

У делу *Теорија правног лица* румунски правни писац Јосиф Ј. Христиан је на исцрпан и документован начин изложио, служећи се методом дијалектичког и историјског материјализма, правну проблематику правног лица уопште а посебно њихову улогу и начин регулација у социјалистичком праву НР Румуније. Како по методи тако и по начину обраде дело представља озбиљан научни рад и прилог теоретском осветљењу једног значајног питања из правне теорије. Због тога сматрамо да ће за нашу правну јавност бити од интереса да се упозна са садржином овог научног рада.

Дело се састоји из увода (гл. I) у коме су изнета методолошка и општа социолошка и правна разматрања у вези са проблематиком правног лица; првог дела (гл. II—VI) чији је предмет изучавање специјалних типова и форми правних лица у историји права уопште а посебно румунског права; другог дела (гл. VII и VIII) у коме се расправља о појму правног лица; и трећег дела (гл. IX и X) у којем је реч о условима постојања и правној и пословној способности правног лица у социјалистичком праву НР Румуније.

У уводном делу аутор излаже општу теоретску позицију у питању правног лица. Са гледишта методе, он посматра институт правног лица у нераздвојној повезаности са развојем друштва уопште; са гледишта односа између бића и свести, аутор одбацује различите варијанте теорије фикције која по њему представља типичан пример погледа на свет који погрешно сматра свест као примарни а биће као секундарни фактор; са гледишта улоге коју играју материјални услови живота, аутор показује како производни односи детерминишу развој извесних форми правних лица и ометају развој других а у складу са интересима владајућих класа у различитим друштвеним формацијама. Најзад, аутор износи како се на основу поставки марксистичког детерминизма долази до појма субјекта у друштвеним односима.

Први део књиге који је посвећен испитивању типова и форми правних лица у историји права почиње са разматрањем проблема порекла правног лица у римском праву произишлог из колективних субјеката (римске државе, различитих категорија градских општина и корпорација) помињући с тим у вези да су на великом делу територије Румуније (Трајанова Дација) постојале извесне корпорације (*Collegia*) које су биле опште познате у римској империји, и да је и римска држава на тој територији иступала као субјекат грађанског права. Са теоретског гледишта аутор подвлачи да је тек у Јустинијановом праву појам *universitas personarum* имао да обухвати колективне субјекте грађанског права уопште. Затим је реч о правним лицима у феудалном праву где долазе на прво место фондације у којима су се правно изражавале верске установе као субјекти грађанског права. У односу на фондације, цехови и гилде (специфична правна лица феудалног режима) имала су секундарну важност. Што се тиче удружења квалификованих радника и калфи, њихова егзистен-

ција је била врло тешка пошто су биле под надзором цехова тј. мајстора. После овога се изучава развој правног лица за време прелазног периода из феудализма у капитализам (у Румунији овај период обухвата раздобље од 1784 до 1864) у коме имамо процес прогресивног нестајања правних лица феудалног типа и настајања елементарних карактеристичних за правна лица буржоаског типа. За време друге половине XIX века имамо већ појаву оснивања трговачких друштава у Румунији са правним персоналитетом, док религиозне фондације престају да играју важну улогу међу правним лицима.

У овом делу књиге аутор се критички осврће на различите теорије о правном лицу које су се у овом прелазном периоду појавиле (у Немачкој, Француској, Румунији). Све се ове теорије, истиче аутор, углавном надовезују на теорију фикције папе Иноћентија IV (Sinibaldus Fliscus) која је настала 1245. Ова теорија садржи двоструку фикцију: фикцију да се правно лице сматра физичким лицем када треба да остварује интересе једног колектива и фикцију да правно лице не мора нужно служити реализацији колективних интереса. Ова теорија је имала за циљ, каже писац, да оправда феудалне односе експлоатације а она је у потпуности одговарала и потребама буржоазије па је била због тога у овој или оној форми прихваћена од буржоаских правних писаца (теорије Савињија, Јеринга и др.).

Прелазећи на испитивање проблематике правног лица буржоаског права, аутор подробно анализира различите типове и форме правних лица у капитализму (предмонополистичке и монополистичке стадије капитализма) истичући да су се типови и форме као и услови постојања тих друштава прилагођавали потребама владајуће класе и њеним економским и класним интересима. У тој класној условљености аутор посматра и новије буржоаске теорије о правним лицима које се према аутору састоје у еклектичком споју теорије фикције са теоријом реалности. Тако Мишу (Michoud) дели правна лица „приватног права“ на удружења и установе, а ова деоба, према писцу, проистиче из двеју фикција наведене средњовековне теорије. Комбинација теорије фикције и реалности је у Румунији, како истиче писац, у пракси коришћена за остваривање широког развоја (чак и законодавним путем) правних лица нужних или корисних за владајућу класу и за забране радничких удружења. Ова оријентација се прогресивно појачавала с развојем монополистичког капитализма и кулминизирала је у епохи II светског рата.

Најзначајнији део књиге је без сумње онај који је посвећен испитивању и анализи услова постојања, улоге и функција правног лица у социјалистичком праву НР Румуније. Аутор описује различите категорије социјалистичких правних лица и указује на најважније особенености грађанскоправних норми које се на њих примењују. Статус правних лица је упливисан административним правом због функција социјалистичке државе, посебно њене организаторске економске функције и њене културне и васпитачке улоге. У односима између социјалистичких организација се остварује савршена еквивалентност узajамних престација. За правна лица важи систем норми које се само на њих примењују. Само мали број правила се примењује истовремено и на правна и на физичка лица.

У праву НР Румуније држава се такође појављује као правно лице у односима где она фигурира у својству субјекта права и обавеза. Но њена улога као субјекта у грађанскоправним односима је секундарна ако се упореди са њеним својством титулара државне власти и суверенитета. У ствари главна правна лица социјалистичког типа су, истиче аутор, државне економске социјалистичке организације посредством којих се остварује производња. Оне имају основно место у производњи у својству титулара непосредног права управљања и њихова активност обухвата између осталог многобројне и

разноврсне акте грађанског права. У књизи се износи какав је био развитак и какав је у садашњем стадијуму режим правних лица организованих на принципу самосталног социјалистичког управљања („хозрашчот“).

Пошто је изложио теорије правног лица А. В. Венедиктова и С. Н. Братуса и указао на низ радова румунских правника из те области, аутор истиче да је на основу овог „богатог фонда идеја“ могуће развити марксистичку теорију правног лица у једном ширем оквиру. Истакнувши да је основна карактеристика правног лица да је оно колективни субјект кроз који се у социјалистичком праву изражава увек сам колектив и да је оно установа грађанског права, аутор излаже процес формирања колектива и начин његовог продирања у грађанско право као независног субјекта. При том он указује на специфичности тог продирања у социјалистичком праву и на узајамно дејство производних односа и правног регулисања правних лица.

Прелазећи на анализу услова постојања правног лица, аутор истиче да правно лице стиче и губи својство правног субјекта не само у следству извесних правних чињеница (у ужем смислу речи) као што је то случај са физичким лицем него и извесних правних аката. Ови акти и чињенице су тако уско везани једни за друге да представљају целину.

Аутор прави разлику између суштинских и формалноправних услова постојања правних лица. Први суштински услов постојања правног лица је организационо јединство (лица и материјалних средстава) док статут организације сачињава део услова правне форме. Средства остваривања организационог јединства су: органи правног лица, назив правног лица, седиште и трајање. Други суштински услов постојања правног лица је његова имовинска независност. При томе је аутор опширно и детаљно изложио како је правно регулисана имовина правних лица у Румунији. Установа „Опште залоге“ поверилаца над имовином дужника је замењена различитим могућностима утерињавања дуга према категорији којој припада дужничко правно лице, циљу у којем је преузело обавезе и карактеру добара из којих се тражи наплата дуга.

Дело садржи детаљну анализу специфичности карактера имовине државних социјалистичких организација. У средишту те имовине је, каже писац „стварно и апсолутно право непосредног оперативног управљања имовином“. То право може припадати само државним економским организацијама. Имовинска независност помоћних организација (задружних или друштвених) може се остварити само путем преношења у својину добара која су им нужна или евентуално уступајући им право уживања над извесним добрима. Ове организације не могу постати титулари права непосредног оперативног управљања.

Аутор прелази затим на испитивање формалноправних услова постојања правног лица, објашњавајући у чему се састоји важност ових услова и анализира их сукцесивно према томе да ли је правно лице створено конститутивном одлуком надлежног државног органа (начин стварања државних организација) путем признања акта о оснивању правног лица од стране надлежног државног органа (начин стварања задружних организација) или путем одобрења (начин организовања друштвених организација).

У последњој глави свог дела аутор се бави питањем правне и пословне способности правног лица; та способност се с једне стране ужа од способности физичког лица (због специфичности својстава која се траже за субјекта или због предмета односа) а с друге стране та способност је шира од способности физичког лица (само државне економске социјалистичке организације могу стицати права и преузимати обавезе у вези са индустријском делатношћу, спољном трго-

вином, итд.). Разлике у способности између физичких и правних лица су далеко од тога да буду чисто квантитативне. У социјалистичком праву режим гажних правних института као што су својина, купо-продаја, застарелост, итд. садржи знатне особености према томе да ли се односи на физичка или правна лица. Аутор истиче да способност правних лица има оригинаран карактер и не произлази из способности физичких лица.

Завршавајући своје веома документовано и исцрпно излагање аутор је у кратком закључку истакао да му је био циљ да, руководећи се општом материјалистичком концепцијом света и ослањајући се на критичку анализу историјских чињеница, развије теорију правних лица у настојању да осветли виши ниво на који се уздиже са гледишта хуманистичког и техничког, социјалистичко регулисање правног лица у правном систему НР Румуније.

Завршавајући приказ желимо да скренемо пажњу да је на крају књиге дат њен опширнији резиме на француском и руском језику што ће омогућити нашим правницима који се баве питањима теорије правних лица да се упознају са овим значајним радом из ове области.

Др. Врлета Круљ

Др. Борко Николајевић: САОБРАЋАЈНО ПРАВО, Београд, 1964, „Савремена администрација“, с. 333.

Стар колико и друштво, саобраћај је данас један од несумњивих фактора друштвене егзистенције и значајна, ако не и најважнија, полука интеграције савременог света. Савремена организација друштва и привреде се без саобраћаја не може ни замислити и то у свим његовим видовима. Биће сасвим довољно указати на околност да је саобраћај не само нераз-двојан пратилац производње и размене у привреди већ је и сам извор специфичне саобраћајне привреде. Позната је Марксова идеја о саобраћају као четвртој области материјалне производње Будући да је увек и свуда од општег интереса и да је неопходна претпоставка политичке целине модерних држава, саобраћај има, осим тога, и веома наглашен друштвено-политички карактер.

Но, упркос таквог његовог значаја и утицаја на привреду и друштво, потпунија научна обрада саобраћаја једва да је стара неколико деценија. То се нарочито односи на саобраћајно право. Иако се не може рећи да поједине области саобраћајног права нису већ од раније биле предмет изучавања и обраде (поморско, ваздухопловно на пр.), његово интегрално дефинисање и разрада као засебне научне целине је сасвим скорашњег порекла. Пионирска улога (и заслуга) у југословенској правној литератури припада ове године издатој књизи *Саобраћајно право* сада на жалост већ покојног професора Правног акулета у Београду др. Борка Николајевића.

1. — Иако дата на формату и у сажетом обиму библиотеке кратких курсева друштвених наука, ова књига представља целовит и заокружечу обраду основних питања савременог саобраћајног права. Не треба, разумљиво, посебно ни наглашавати да се она тиче југословенског саобраћајног права али су у њој не мање заступљени његови међународноправни аспекти. Једна од управо основних идеја писца јесте да савремено саобраћајно право сходно предмету свог регулисања показује несумњиво универзалистичке тенденције. Тиме се и објашњава његова општа карактеристика да примат правних норми које регулишу односе у саобраћају припада међународном праву.